

VERSLAG WERKBEZOEK BRAZILIË IN HET KADER VAN HET TULIPANA-PROGRAMMA

Mara de Groot en Marco Roling, november 17-28, 2014

INTRODUCTIE

TULIPANA is gestart als een programma van het Centre for Global Heritage and Development dat zich richt op het behoud, beheer en de toegankelijkheid van het (documentair) cultureel erfgoed van de Nederlandse groepsmigraties naar Brazilië. Dit erfgoed is bedreigd; de kwaliteit van het fysieke materiaal loopt terug vanwege de ouderdom en ongeschikte bewaaromstandigheden. De groep mensen die het Nederlands goed beheerst wordt steeds kleiner. Met het verloren gaan van de kennis van de Nederlandse taal kan het Nederlandstalige erfgoed niet langer op waarde geschat worden (met in het uiterste geval het risico dat het archiefmateriaal weggegooid wordt). De generatie die het erfgoed heeft gevormd is steeds minder beschikbaar om kennis over het erfgoed vast te leggen en te delen. Het is dus belangrijk kennis en verhalen over het erfgoed vast te leggen.

De kolonie Holambra in Brazilië, in het bijzonder de archiefcollectie van het lokale museum, is als uitgangspunt genomen, vooral vanwege bestaande contacten binnen het projectteam. Om meer kennis en eigen ervaring op te doen en de situatie ter plaatse zelf te bekijken is besloten om een werkbezoek te organiseren naar Brazilië, en met name de kolonie Holambra, Castrolanda en de Nederlandse Vereniging Rio onder de loep te nemen als casus voor erfgoedbeheer. Er zijn weliswaar meer kolonies, maar om het project in de eerste fase beheersbaar te houden is gekozen voor deze beperkte groep.

Daartoe is in de voorbereiding door Mara de Groot een veelheid aan contacten gelegd en verstevigd, en is een uitgebreid programma gemaakt voor dit werkbezoek. Tijdens het bezoek zijn een vijftal locaties bezocht, twee kolonies, drie archieven en twee consulaten en is een tweedaagse workshop archiefbeheer gehouden. Dit alles in twaalf dagen.

Het werkbezoek had concreet tot doel om:

- middels een tweedaagse workshop bij een professionele archiefinstelling na te gaan wat de mogelijkheden en haalbaarheid is om met vrijwilligers een eigen archiefcollectie te beheren
- kennis te maken met degenen van wie het erfgoed is
- na te gaan op welke wijze archiefinstellingen in Brazilië lokale erfgoed initiatieven kunnen ondersteunen
- archieven en collecties te bekijken en te bepalen welke concrete stappen als eerste genomen kunnen worden
- samenwerkingsovereenkomsten te tekenen met de musea van Holambra en van Castrolanda
- contacten leggen om te zien wie interesse en belang hebben bij het erfgoed van de Nederlandse migranten en wat zij eventueel kunnen bijdragen aan het project

RIO DE JANEIRO

Op 18 en 19 november was er door het Arquivo Nacional ¹ en het Centre for Global Heritage en Development een workshop georganiseerd voor leden van de Nederlandse Vereniging Rio (NVR). Er hadden zich zes vrijwilligers via de NVR gemeld voor de workshop.

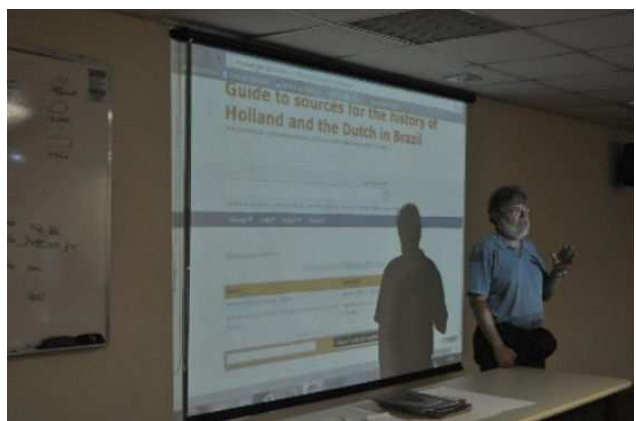
Voor aanvang van de workshop was er een ontmoeting met de directeur van het Arquivo Nacional, Jaime d' Antunes. Na verdere introductie, kennismaking en een presentatie van Mara over TULIPANA volgde o.a. een korte rondleiding op de conserveringsafdeling van het AN. Medewerkers van het lab namen ter plaatse de stukken uit het archief van de NVR onder handen door de staat van conservering te beoordelen en o.a. de metalen nietjes en paperclips te verwijderen en de stukken stofvrij te maken.

Afb 1 Conserveringswerkzaamheden aan het archief van de NVR

Er werden de eerste dag van de workshop meerdere presentaties gegeven door Arquivo Nacional, o.a. over conserveren en risk management (door Lucia Regina Samarago), inventariseren met gestandaardiseerde archiefnormen (door Vitor Fonseca) en archief beschrijven met behulp van ICA-AtoM (door Christina Ruth Santos)².

Uit onderlinge gesprekken, en een kort archiefonderzoek gedaan door Vitor Fonseca, wordt duidelijk wat de juridische status van de NVR is. Er is geen oprichtingsakte aangetroffen. Daarnaast blijkt de NVR geen vereniging te zijn omdat er geen lidmaatschap en contributie (meer) vereist is. De NVR heeft zich sinds een jaar of twee beperkt tot Facebook als medium om activiteiten onder de aandacht te brengen van een Nederlandse groep (voornamelijk expats)³. De NVR bestaat al sinds 1923 en is dus wel degelijk een club met een rijk verleden, hoewel voor de Braziliaanse overheid als organisatie dus formeel onbekend. Voor het AN kan de NVR dan ook niet als archiefinstelling (vormer) worden gezien. Er mag worden geconcludeerd dat de NVR op dit moment geen nieuw archief meer vormt. Het bestaande archief is niet geïnventariseerd en is in een aantal dozen bij de huidige voorzitter Maarten de Haan opgeslagen. Er is geen verenigingsgebouw of museum van de NVR, derhalve geen geschikte ruimte om het archief te bewaren. Het archief van de NVR is niet heel groot, maar wel divers en bestaat naast documenten van het bestuur (uitnodigingen, verslagen, financiële stukken, ledenlijsten) uit edities van het verenigingsblad 'Onder ons', een klein aantal foto's en correspondentie. De workshop was goed voorbereid door het Arquivo Nacional, die alle aspecten van archiefbeheer in de twee dagen onder de aandacht wilde brengen en zover mogelijk ook in de praktijk.

Afb 2 Theorieles over inventariseren door Vitor Fonseca

¹ zie: <http://www.arquivonacional.gov.br/cgi/cgilua.exe/sys/start.htm?tpl=home>

² zie: http://linux.an.gov.br/icaatom/index.php?sf_culture=nl

³ Zie: <http://www.nederlandsevereniging.com.br/nvr/>
<https://www.facebook.com/maarten.dehaan.10?fref=photo>

De tweede dag van de workshop was er tijd om met het archiefmateriaal zelf aan de slag te gaan. Er werd gestart met het gezamenlijk invoeren van de hoogste niveaus van de inventaris (archiefstelling, archief, fonds) in ICA-AtoM in het Portugees (als deze inventaris klaar is dan moet deze worden vertaald in het Nederlands). Daarna is besloten om het verenigingsbulletin 'Onder ons' als eerste te ordenen, te inventariseren en opnieuw te verpakken. Er bleken edities te ontbreken, maar ook dubbele te zijn. Van de dubbelen werd slechts één exemplaar in het archief gehouden. Een lijst van ontbrekende edities werd ter plaatse aangelegd en tenslotte werden de edities opnieuw verpakt in papieren omslagen en een aantal zuurvrije dozen, ter beschikking gesteld door het AN.

Afb 3 Ordenen van het archief

AN bood ook aan het archiefmateriaal te gaan scannen. Er was te weinig gelegenheid om in detail in te gaan op de vraag hoe dat zal gaan. Volgens welke standards, op welke media, met welke metadata en tenslotte waar de bestanden online worden gepresenteerd? Voorlopig worden ze in ieder geval op een harde schijf van de NVR geplaatst. Als het archief is beschreven, opnieuw verpakt en gedigitaliseerd zal worden gekeken hoe deze digitale bestanden in overleg met NVR online gepresenteerd kunnen worden. Daar zitten immers organisatie, beheer en financiën aan vast. Omdat de twee dagen veel te kort waren om het archief van NVR volledig te behandelen, bood AN aan om vervolgbijeenkomsten te houden.

Op de tweede dag was er tijdens de workshop bij AN bezoek van Wies Übach, een in Brazilië woonachtige Nederlandse journaliste die interesse toonde in het project en overwoog om er een artikel aan te wijden (opmerking: dit is tot op heden nog niet gebeurd).

's Avonds waren alle deelnemers van de workshop uitgenodigd op de Residentie van de Nederlandse Consul-Generaal Arjen Uijterlinde en zijn vrouw Jos, die ook aan de workshop had deelgenomen.

Van de gelegenheid was gebruik gemaakt door de NVR in overleg met het Consulaat om een avond te organiseren voor de Nederlandse gemeenschap in Rio. Mara presenteerde het TULIPANA-project en introduceerde de documentaire 'Novo Comeco' van Martijn van Eyck over de beginjaren van Holambra, waarna deze documentaire werd vertoond. Er waren ongeveer 25 personen aanwezig (waaronder de journalist Max Westerman). Uitgebreid met de Consul-Generaal kunnen spreken, die zeer geïnteresseerd was in het TULIPANA-project.

Afb 4 Tweet van de Consul Generaal over het TULIPANA programma

HOLAMBRA

Annemarie van der Knaap heeft ons met veel enthousiasme ontvangen op 20 November en ons in twee dagen veel laten zien van Holambra, het museum en de omgeving⁴. Het centrum van Holambra ademt de Hollandse sfeer met trapgeveltjes en tulpenborden en is met twee grote evenementen, de jaarlijkse Expoflora en de Hortitec, een commerciële en toeristische trekpleister. Het museum is fraai, uitgebreid en informatief. De archiefcollectie bij het Museu Holambra is overzichtelijk en ordentelijk opgeborgen, maar niet onder de meest optimale bewaaromstandigheden. Er is een (Braziliaanse) archivaris op parttime basis beschikbaar om het archief te inventariseren, maar zij is onzeker of ze dat op de juiste manier gedaan heeft. Bovendien kan zij de Nederlandse teksten niet lezen en is het dus moeilijk voor haar om het materiaal te beoordelen en te waarderen. Er is wel een ordening op onderwerp aan gebracht. Helaas hebben wij niet met betreffende archivaris kunnen spreken.

Er bleek op diverse locaties elders in Holambra ook archief te zijn dat betrekking heeft op de geschiedenis van de kolonie en de zogeheten 'oude coöperatie'. Om de geschiedenis van Holambra dus goed te kunnen bestuderen en te begrijpen is het dus belangrijk in te zien dat deze lokale archieven met elkaar samenhangen. Andere archieven in Holambra zijn die van 'de Club' (het voormalige coöperatieve onderdeel dat zich bezighoudt met sociale activiteiten en evenementen), de oude en de nieuwe coöperatie, Veiling Holambra, de kerk en diverse persoonlijke archieven. Het brengt ons op de gedachte dat het eigenlijk heel zinvol is om een grootschaliger identificatie te laten uitvoeren van de aanwezige archieven, de locaties ervan, de huidige staat van conservering e.d. Als voorbeeld kan genoemd worden het archief van 'de Club'. Het bevindt zich in een werkruimte achter een copyshop in Holambra. Het is een behoorlijk omvangrijk archief van tientallen meters. Het archief staat weliswaar in nette stellingen in genummerde dozen verpakt, maar het is een ongewenste locatie omdat er onvoldoende klimaatbeheersing en beveiliging is. Er is een opzet voor een inventaris, maar het is onduidelijk met welke methodiek en software dit is gemaakt.

Afb 5 Ondertekening MoU in Holambra

Er is een grote behoefte bij het Museu Holambra om op een deugdelijke manier te inventariseren, beschrijven en digitaliseren. Ook zou men graag ook de voorwerpen in de museumcollectie beschrijven en digitaliseren. Tijdens een bijeenkomst op 21 november in het museum gaf Mara een presentatie over het TULIPANA-programma, er was gelegenheid tot vragen en discussie. Er was ook een vertegenwoordiger van de oude Coöperatie aanwezig, de CAPH. Afsluitend werd er een Memorandum of Understanding ondertekend door Mara namens het CGHD, en de voorzitter Jan Eltink namens het bestuur van Museu Holambra. Verder werd met het Museu Holambra afgesproken dat zij de nieuw aangetreden Nederlandse consul uit São Paulo eens zullen uitnodigen. Ook werd voorgesteld dat er voorafgaande aan de in februari geplande workshop een bezoek wordt gebracht door Annemarie en de archivaris aan het staatsarchief van de deelstaat São Paulo (APESP) of vice versa. Dit om eerst informeel kennis te maken en onderling te kijken wat de inhoud en opzet van de workshop kan zijn, om zodoende deze meer toe te spitsen op de archiefcollectie van het museum en de

⁴ Zie: <http://www.museuholambra.com.br/Holandes/index.html>

lokale omstandigheden. De vrijwilligers zijn zeker enthousiast, maar willen liefst met een gedegen instructie zo snel mogelijk 'aan de slag'.

Na de meeting was er bezoek van een lokale reporter die een stukje wil schrijven over ons en het project in de lokale media en een kort interview afnam⁵.

's Middags was er een bezoek aan de zeer uitgebreide en moderne Veiling Holambra (naar Aalsmeers voorbeeld), waar we ontvangen werden door Andre van Kruijssen, de Nederlandse directeur van de veiling. Mara gaf een presentatie voor de directeur en een drietal stafmedewerksters. De veiling kan (financiële) hulp, apparatuur en ruimte bieden in ruil voor deelname aan het project. Het project kan voor de veiling de opmaat zijn om uiteindelijk grootschalig te digitaliseren, waar nog geen ervaring mee is. Het digitaliseren gaat in eerste instantie om het historische deel van hun archief en niet het records management deel van de lopende bedrijfsvoering. Maar vooralsnog gaat het erom dat er kan worden deelgenomen aan de voorgenomen archiefworkshop die voor Holambra gepland staat in februari.

CASTROLANDA

Ina Nienhuys heeft ons in Castrolanda (gesticht in 1951) eveneens met veel enthousiasme en inzet ontvangen op 22 November en heeft samen met twee andere dames ('de Jantjes') ons in ruim twee dagen veel laten zien van Castrolanda en de omgeving. Op weg naar Castrolanda hebben we een bezoek gebracht in Carambeí aan het Parque Histórico⁶ een Hollands openluchtmuseum dat uitleg geeft over het ontstaan van één van de eerste kolonies uit 1911. Dit museum is een toeristische trekpleister in de regio en wordt nog steeds uitgebreid. Het Hollandse karakter van de kolonie wordt ook hier langzaam ingezet voor lokaal toerisme, net zoals dat in Holambra en Castrolanda het geval is.

In Castrolanda brachten we op 23 en 24 november een uitgebreid bezoek aan de 'Memorial da Imigração Holandesa' (2001) bestaande uit een graanmolen, 'De Immigrant'⁷. met ontvangstcentrum en expositieruimte en het fraaie museum, 'Casa do Imigrante Holandês' uit 1991. Er is nu een boerderij in aanbouw die als nieuw museum- en archieflocatie zal gaan dienen in 2015⁸. Samen zullen 'De molen' en het nieuwe museumgebouw zo het culturele centrum van Castrolanda gaan vormen. Het project voor de bouw is ingediend bij en goedgekeurd door het Ministerie van Cultuur en valt zodoende onder de 'Lei Rouanet'. Eveneens is een ander project, voor de inventarisatie, de verhuizing en de inrichting van het materiaal uit het huidige museum naar het nieuwe complex, goedgekeurd. Castrolanda heeft ook een belangrijke coöperatie, de drijvende kracht achter de agrarische en veeteelt sectoren en de 'Agroleite', een jaarlijkse beurs, trekt veel bezoekers naar Castrolanda⁹.

Het archief van het museum is divers en bestaat uit foto's, brieven, artikelen, tijdschriften. De drie genoemde dames houden zich op wekelijkse basis actief bezig met het archief. Ze scannen foto's en zijn bezig om een

Afb 6 Met de dames van het archief in Castrolanda

⁵ zie: <http://flip.siteseguro.ws/pub/jornalholambra/>

⁶ zie: <http://www.aphc.com.br>

⁷ zie: <http://www.moinhocastrolanda.com.br/>

⁸ zie: <http://www.centroculturalcastrolanda.com.br/>

⁹ zie: <http://www.agroleitecastrolanda.com.br/>

archief-inventaris op te zetten. De archiefruimte bevat archiefstellingen, archiefkasten en een lokale PC met scanner en harddisks waarmee op zich prima gewerkt kan worden. Er is bij de dames vooral behoefte aan meer specifieke instructie over het scannen en inventariseren, om zeker te weten dat zij de juiste manier volgen en niets overnieuw hoeven te doen.

Uit gesprekken blijkt ook hier (met name t.a.v. het fotomateriaal) dat er nog heel wat meer informatie en kennis bij de mensen zelf is, dat op termijn verloren zal gaan. Ook in Castrolanda is het een goed idee om met fotomateriaal een 'social evening' te organiseren om fotobeschrijvingen te kunnen aanvullen en zo compleet mogelijk te bewaren voor de toekomst.

Op 24 november was er een uitgebreid gezelschap uitgenodigd in Castrolanda voor een informatiebijeenkomst over het TULIPANA-project, waarbij vertegenwoordigers van het museum aanwezig zijn, maar ook van de coöperatie, de kerk, school en van de ACBH (Associação Cultural Brasil Holanda), de overkoepelende culturele organisatie voor alle Nederlandse kolonie¹⁰. De voorzitter van de ACBH, Koob Petter, was aanwezig en sprak zijn waardering en steun uit voor het project. Hij gaf ook aan dat andere kolonies (wel uitgenodigd, maar niet vertegenwoordigd in de bijeenkomst) het project zullen monitoren en wellicht willen aansluiten op een later moment. Mara gaf een presentatie van het project aan een groep van ruim 20 belangstellenden. Er werd een Memorandum of Understanding ondertekend door Mara namens CGHD en Lucas Rabbers namens het bestuur van de Associação dos Moradores de Castrolanda, AMC, de Vereniging/instantie die verantwoordelijk is voor de vorming van het Centro Cultural Castrolanda.

Afb 7 Toehorenden bij de presentatie

Er blijkt, net als in Holambra, meer archief te zijn dat verband houdt met de geschiedenis van Castrolanda en dat dus met elkaar samenhangt. Er is grote behoefte bij alle partijen om dit op een deugdelijke manier te inventariseren, beschrijven en digitaliseren. Er is ook behoefte de objecten van het museum te beschrijven en digitaliseren. Zoals vermeld valt de vorming van het Centro Cultural onder de cultuurwet, 'Lei Rouanet'; dat betekent dat mogelijke sponsors het bedrag dat ze schenken van de belasting kunnen aftrekken en deze status is mogelijk ook interessant voor Museu Holambra. De AMC werft fondsen voor de inrichting van het in aanbouw zijnde nieuwe museum en ook digitalisering van het museumarchief en collectie. In het nieuwe museum komt ook een betere opslag en werkruimte voor het archief.

Afb 8 Ondertekening MoU in Castrolanda

Net als in Holambra stelden we voor dat er voorafgaande aan een te organiseren workshop over conserveren, inventariseren en beschrijven een overleg zal plaatsvinden tussen vertegenwoordigers van AMC/Centro Cultural

¹⁰ zie: <http://www.acbh.com.br/>

en het staatsarchief van Parana, de DEAP. Dit overleg is ter kennismaking en ter voorbereiding op de workshop om te zien hoe deze zo goed mogelijk kan aansluiten bij de lokale behoefte. Het bezoek van Mara en Marco aan DEAP was de volgende dag gepland.

CURITIBA

Op 25 november spraken we in Curitiba uitgebreid met de directrice van het Staatsarchief van de staat Paraná (DEAP), Maria de Graça Simão Gonçalves, en twee van haar medewerkers (Solange de Oliveira Rocha, historicus en Gilberto Martins Ayres, archivaris)¹¹. Het archief is goed gehuisvest en geoutilleerd, maar heeft een beperkte staf (zo'n 20 personen). DEAP is welwillend en zeer bereid om samen te werken met AMC/Centro Cultural de Castrolanda aan hun archief. DEAP heeft al diverse inventarisaties en publicaties uitgebracht over specifieke immigrantengroepen, maar nog niet over de Nederlandse. Zij hebben ook archiefstukken over Nederlandse immigranten in hun collectie, die voor Castrolanda interessant kunnen zijn.

DEAP ondersteunt het voorstel om een oriënterend bezoek te brengen aan Castrolanda of vice versa om de archiefbehoefte in kaart te brengen en inhoudelijk te kijken hoe de samenwerking en workshop voor Castrolanda kan worden ingevuld.

DEAP kent de archiefbeschrijvingstool ICA-AtoM wel, maar gebruiken dit in de praktijk nog niet en kunnen dus geen workshop op dit gebied bieden. Zij brengen hun archiefdata onder in een eigen archiefsysteem genaamd *Documentador* waarvoor zij wel een workshop kunnen bieden. DEAP neemt samen met andere archiefinstellingen in Paraná diensten (en dus ook deze software ontwikkeling) af van een ICT-bedrijf. *Documentador* is geschikt om via internet te kunnen inloggen en dus vanaf elke locatie beschrijvingen te kunnen invoeren. Het is niet primair bedoeld als beeldbank. Het blijft de vraag in hoeverre het mogelijk en wenselijk is om het archief van Castrolanda digitaal onder te brengen bij DEAP en hun systemen. Hier moet meer onderzoek naar gedaan worden.

Afb 8 Bezoek Staatsarchief Parana

In Curitiba is op zowel 25 als 26 november gesproken met de Honorair Consul Robert de Ruyter. Dhr de Ruyter bewaart op het consulaat een archief met o.a. persoonskaarten dat niet geïnventariseerd is en hij zou dit graag in kaart willen brengen en willen digitaliseren. Het archief draagt bij aan het historisch besef van de Nederlandse aanwezigheid in de staat Parana. Dit archief is onderdeel van het archief van BuZa en er gelden zeer stringente en specifieke regels wat betreft toegankelijkheid en openbaarheid. Wij kunnen dus niets bieden op dit gebied. Hij wil wel graag een student een stageplaats bieden om het archief te laten inventariseren en ook om andere consulaire werkzaamheden te kunnen laten uitvoeren. Het CGHD kan hierin een bemiddelende rol spelen door samen een vacaturetekst op te zetten en actief te werven onder studenten in Leiden, Den Haag, Delft of Rotterdam.

¹¹ zie: <http://www.arquivopublico.pr.gov.br/>

Verder bracht Robert ons in contact met een Braziliaanse uitgever Fábio André Chedid Silvestre die zich al een aantal jaar bezighoudt met o.a. publicaties over de Nederlandse immigranten in Brazilië. Hij vertelt dat de groep Nederlandse migranten in Brazilië niet groot is, maar wel relatief een grote invloed heeft in Brazilië, met name op het gebied van (landbouw-)innovatie, technologie en op zakelijk gebied. We hebben een set van vier boeken meegekregen. Voor deze boeken heeft Fábio een aantal historici aan de tekst laten werken en zijn diverse archieven (zowel instellingen als particuliere archieven) bezocht en is relevant archiefmateriaal geselecteerd en gedigitaliseerd. In de loop van de tijd zijn er al diverse boekpublicaties geweest over de Nederlandse immigranten, allemaal gebaseerd op archiefonderzoek. Het zou zeker ook zinvol zijn om een inventarisatie te maken van bestaande publicaties op dit gebied.

Afb 9 Boeken over Nederlandse immigranten

SÃO PAULO

Op 27 November was er een kennismaking bij het Staatsarchief van São Paulo (APESP)¹². Het nieuwe gebouw bestaat sinds enkele jaren, is zeer modern volgens de huidige maatstaven voor een archiefbewaarplaats. We spraken o.a. met Marcelo Tadeu Quintanilha Martins, Diretor Técnico do Centro de Acervo Permanente. Voor het bezoek werd ruim de tijd genomen. Er was een korte ontmoeting met de directeur van het archief, waarbij een fotograaf aanwezig was en iemand die over ons bezoek een nieuwsbericht zou publiceren¹³. APESP gaf aan graag de workshop (conservering en archivistiek) te willen geven aan vrijwilligers van het Museum Holambra. De workshop staat gepland voor 23-24 februari 2015. APESP ondersteunt eveneens het voorstel om een oriënterend bezoek te brengen aan Holambra of vice versa om de lokale archiefbehoefte in kaart te brengen en inhoudelijk te kijken hoe de samenwerking en workshop voor Holambra praktisch kan worden ingevuld.

Afb 10 Bezoek Staatsarchief São Paulo

Bij APESP is ICA-AtoM inmiddels wel aangenomen als internationale standaard en open source tool voor het vastleggen van archiefbeschrijvingen. APESP digitaliseert en publiceert, maar het is nog niet zeker of hun digitalisering kan worden ingezet voor het Museu Holambra. De huidige beeldbank toont nog niet veel beelden: http://www.arquivoestado.sp.gov.br/site/acervo/repositorio_digital.

¹² <http://www.arquivoestado.sp.gov.br/site/>

¹³ <http://www.arquivoestado.sp.gov.br/site/noticias/ultimas/ver/apesp-recebe-visita-de-integrantes-do-arquivo-nacional-holandes>

Als afsluiter van het werkbezoek brachten we een bezoek aan het Museu da Imigração do Estado de São Paulo, het Immigratie Museum¹⁴. Dit moderne museum in een klassiek pand vertelt verhalen van immigranten die in São Paulo als eerste plaats van aankomst werden opgevangen en tijdelijk gehuisvest. Een moderne en interactieve tentoonstelling die veel door schoolklassen wordt bezocht, en waarbij de eigen recente geschiedenis zo tastbaar mogelijk wordt gemaakt.

SAMENVATTEND

Het werkbezoek aan Brazilië was voor alle betrokkenen uitermate nuttig, zinvol en plezierig. De tweedaagse workshop in Rio was weliswaar vooral theoretisch, maar er is wel besef gegroeid dat een theoretische basis nodig is voor vrijwilligers om met een eigen lokaal archief te kunnen omgaan. Dat in de praktijk meer tijd nodig was om het relatief kleine archief van NVR te behandelen was op voorhand te verwachten, maar gelukkig was AN bereid om vervolgssessies te houden met leden van de NVR en door te zetten de komende tijd tot en met de digitalisering van het materiaal.

Er is veel gesproken met betrokkenen over de migratiegeschiedenis en het erfgoed van de Nederlandse immigranten. Het is interessant en nuttig uit de eerste hand verhalen te horen over het ontstaan en de opbouw van de Nederlandse kolonie. Op die manier krijgen we meer context- en achtergrondinformatie over hoe we de op allerlei locaties aanwezig zijnde archieven moeten zien, die tezamen de geschiedenis van de kolonie vertellen. Ook het besef dat de nu nog levende immigranten een inhoudelijke bijdrage kunnen leveren aan de beschrijving van archiefmateriaal is versterkt door het bezoek.

Er zijn samenwerkingsovereenkomsten getekend tussen CGHD en de musea in Holambra en Castrolanda. Deze overeenkomsten zullen helpen om het project TULIPANA verder uit te bouwen en samenwerking tussen partijen te bevorderen.

Het project TULIPANA is bij diverse partijen goed onder de aandacht gebracht tijdens het bezoek. Daarbij zijn verwachtingen ten aanzien van het project, de beoogde resultaten en de weg waarlangs deze resultaten bereikt worden bij de diverse partijen besproken en in een realistischer kader geplaatst. Er kunnen nu een aantal praktische zaken worden georganiseerd. Het grotere plaatje van erfgoedbeheer mag niet uit het oog worden verloren, maar het is wel zaak om met kleine haalbare activiteiten te beginnen en onderlinge contacten tot stand te brengen om deze te realiseren. Het TULIPANA projectteam kan vanuit Nederland de activiteiten niet zelf gaan uitvoeren, maar wel initiëren, voorbereiden en begeleiden met archiefinstellingen in Brazilië.

In elk geval hebben de drie archiefinstellingen AN, DEAP en APESP zich zeer positief en coöperatief opgesteld en zijn bereid het maximale te doen wat in hun mogelijkheden ligt om de archieven van de Nederlandse immigranten beter te conserveren, te beheren en te publiceren.

De volgende activiteiten worden naar aanleiding van het werkbezoek verder uitgewerkt en gezamenlijk gerealiseerd:

- 1) Tweedaagse workshop in Februari 2015 m.b.t. archief conserveren, ordenen en beschrijven voor Holambra en, in een later stadium, voor Castrolanda, i.s.m. met resp. de staatsarchieven APESP en DEAP.
- 2) 'Social evenings' in Holambra en Castrolanda om met de oudere generatie immigranten een selectie van fotomateriaal te verrijken.

¹⁴ zie: <http://museudaimigracao.org.br/>

- 3) Indien mogelijk één of meerdere studentstages Archivistiek in Brazilië voor het identificeren en globaal inventariseren van lokale archiefbronnen in de kolonies met betrekking tot Nederlandse emigratie naar Brazilië (met de archiefgids 'Nederlandse groepsmigratie naar Brazilië' van Lodewijk Hulsman als voorbeeld). Hierbij beperkt het zich niet tot Holambra en Castrolanda, maar kan het zich uitbreiden naar de overige Nederlandse kolonies. Een stageplaats op het Nederlands consulaat in Curitiba kan een combinatie zijn tussen archiefinventarisatie en consulaire werkzaamheden.